

Спеціалізована вчена рада
Д 79.051.04 Національного університету
«Чернігівська політехніка»

ВІДГУК ОПОНЕНТА

Сторонянської Ірини Зеновіївни,

на докторську дисертацію Харченко Ю. П. «Інституціональне забезпечення територіальної організації господарства України в сучасних умовах», поданої до захисту до спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дисертації,

зв'язок із науковими програмами, темами

Російсько-українська війна, розв'язана рф у 2014 році, спричинила спершу до дестабілізації процесів регіонального розвитку: окупація росією Криму, бойові дії в окремих районах Донецької і Луганської областей зумовили економічне падіння через втрату контролю над частиною території та її економічним потенціалом. Впродовж перших восьми років українська економіка та українське суспільство загалом звикли до стану гібридної війни, яка стала вагомим чинником поступових змін моделі просторового розвитку України, що вилилось посилення деіндустріалізації та зростання аграризації виробництва та експорту (зокрема за рахунок низькомаржинальної сільськогосподарської продукції), втрату технологічного та інноваційного потенціалу регіонів України. Але повномасштабна збройна агресія рф спричинила до різкого падіння економіки України, яке є регіонально диференційованим і визначається основним чином наближеністю до лінії фронту (тобто безпековим чинником). Більше того мало місце чітке територіальне «зміщення» процесів економічної та інвестиційної активності в державі до західних кордонів.

Зазначене спричинило до надрізкої зміни територіальної організації господарства України, з одного боку, у вимірах концентрації економіки, людського ресурсу, фінансів, виробничих потужностей, логістичних потреб, тощо так і у інституційному вимірі – розвиток окремих регіонів та територій

України вже не може розглядатись через призму однакових інституційних засад, механізмів стимулювання, підходів до відновлення. Зазначене несе значні виклики для трансформації моделі територіальної організації господарства України у короткотерміновому, так і у довготерміновому періоді.

Обрана тема дисертаційного дослідження «Інституціональне забезпечення територіальної організації господарства України в сучасних умовах» у повній мірі розкриває особливості реалізації процесу цілеспрямованого узгодження між продуктивними силами території, суб'єктами господарювання, органами влади та місцевого самоврядування, що здійснюється через використання спектра правових, економічних, організаційних методів, механізмів їх застосування з метою забезпечення системного, гармонійного та ефективного розвитку окремих територій країни.

Актуальність теми дисертації підтверджує її зв'язок з науковими темами, які виконувалися на кафедрі менеджменту та адміністрування Навчально-наукового інституту менеджменту, харчових технологій та торгівлі Національного університету «Чернігівська політехніка», а саме: «Стратегічне управління підприємствами в умовах післявоєнної відбудови» (номер державної реєстрації 0117U004542, 2022-2025 рр.), у межах якої авторкою поглиблено методологічні засади удосконалення інституціонального забезпечення для активізації підприємницької діяльності в регіонах України та «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (номер державної реєстрації 0120U105292, 2020-2025 рр.), де дисертанткою запропоновано методологічний підхід до оцінки рівня розвитку продуктивних сил регіонів України в умовах децентралізації управління.

***Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, їх вірогідність***

Дисертаційна робота побудована логічно та послідовно, відповідно до поставлених завдань, отриманий результат відповідає меті дослідження. Мета дослідження, яку окреслила здобувачка, логічно відображає суть роботи та

полягає в розширенні теоретичних підходів, розробленні науково-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення інституціонального забезпечення територіальної організації господарства України в сучасних умовах.

Вступ оформлений відповідно до вимог МОН України, в якому відображено основні здобутки дисертантки у ході написання роботи. Наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертаційному дослідженні, відповідають встановленим вимогам.

Дисертантка використала широку джерельну базу за темою дисертації та проаналізувала достатній масив аналітичних даних, забезпечила відповідність предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Результати проведеної роботи достатньо апробовано та обговорено на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних.

Докторська дисертація виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Ознайомившись зі змістом дисертації, основними публікаціями та рефератом можна підтвердити, що мета дослідження досягнута. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовано авторкою особисто та характеризуються науковою новизною.

Зокрема, авторкою уперше розроблено методологічну платформу дослідження формування та удосконалення інституціонального забезпечення територіальної організації господарства, яку сформульовано на основі використання концептуальних положень інституціоналізму, теорії регіональної економіки та розміщення продуктивних сил (*с.101*). Це дало можливість сформулювати гносеологічну модель пізнання сучасного стану й особливостей модернізації такого забезпечення, виокремити магістральні методи такої моделі, сформулювати базові принципи її використання та розробити нові

наукові підходи для вивчення актуальних тенденцій регіонального розвитку країни, опису макроекономічних змін, які впливають на такий розвиток (с.149).

Заслуговують на увагу обґрунтовані авторкою теоретичні положення відновлювально-реконструктивної парадигми модернізації економічних систем у післякризовий для них період перебування, що дало можливість описати сутність інституціонального базису територіальної організації господарства з урахуванням концептуальних підходів зазначеної парадигми, виокремити та розкрити зміст його базових закономірностей і сучасних принципів модернізації (с.150). Зазначене дозволило описати вплив інституціонального забезпечення на ефективність територіальної організації продуктивних сил, конкретизувати особливості його трансформації в період відновлення розвитку економічних систем.

Авторкою удосконалено методичний підхід до емпіричного дослідження стану інклюзивного розвитку регіону, який полягає в розрахунку композитного індексу такого розвитку, що складається з трьох компонентів: субіндекс реального стану продуктивних сил, субіндекс соціальної стратифікації та спадкоємності поколінь та субіндекс екологічної безпеки і сталості розвитку; поетапний аналіз зазначених показників дозволяє сформулювати об'єктивне розуміння сучасних тенденцій функціонування регіонів та оцінити рівень їх інклюзивного розвитку (с.204).

Крім того, дисертантка удосконалила вектори підвищення ефективності роботи органів влади для забезпечення зростання якості інституціонального забезпечення територіальної організації господарства, які на відміну від сформованих підходів, були розподілені у дві групи: для органів державної влади та для органів місцевого самоврядування. Це дозволило поглибити теоретико-прикладні положення функціонування інституціонального базису такої організації та конкретизувати особливості його зміни в результаті трансформації інституціонального простору регіонального розвитку (с.285).

Важливим здобутком авторки є те, що вона вдосконалила теоретико-прикладні положення модернізації державної регіональної політики, сутність

якої, на відміну від сформованих концепцій, запропоновано розглядати через застосування двох методологічних підходів: функціонально-рівневого та синергійного, що дозволило визначити напрямки актуалізації державної стратегії регіонального розвитку, конкретизувати поточні ризики та безпеки, які стримують її впровадження для активізації господарського життя у регіонах в умовах стохастичності макроекономічного середовища (с.328) .

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни дійсно має фундаментальне теоретичне та практичне значення, як для економічної науки, так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки.

Заслужують на увагу представлені авторські результати роботи, які структуровані у рисунки та схеми, зокрема:

- Категоріальний простір дослідження інституціонального забезпечення територіальної організації господарства (с. 69),
- Система інституціонального забезпечення територіальної організації господарства(с. 71),
- Методологічні положення дослідження інституціонального забезпечення територіальної організації господарства(с. 102),
- Концептуальні положення функціонування та модернізації інституціонального базису територіальної організації господарства (с. 136), ,
- Методичні положення визначення композитного індексу інклюзивного розвитку регіону (с. 145),
- Розрахунки субіндексів у структурі композитного індексу інклюзивного розвитку регіону(с. 203),
- Карта-схема групування регіонів України за рівнем композитного індексу інклюзивного розвитку регіону(с. 205) ,
- Пріоритетні напрями оптимізації інституціонального забезпечення територіальної організації господарства(с. 275) ,
- Концептуальні засади оптимізації інституціонального забезпечення територіальної організації господарства в сучасних умовах(с. 278).

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи. Слід визнати, що докторська дисертація Харченко Ю.П. є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має науково-теоретичну та практичну цінність.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що наукові висновки та теоретичні положення дисертаційного дослідження фактично доведені до рівня конкретних пропозицій і практичних рекомендацій для органів державної влади та для органів місцевого самоврядування територіальних громад. Отримані результати можуть бути застосовані для подальших науково-дослідних розробок теоретико-методологічних питань, пов'язаних з інституціональним забезпеченням територіальної організації господарства України, в умовах повоєнної відбудови.

Погоджуємося з дисертанткою, що поступове впровадження дієвих та нагальних заходів розвитку регіонів України на основі оновлення та формування інституціонального забезпечення сприятиме підвищенню ефективності територіальної організації господарства і дозволить сформулювати нові імпульси до їх економічного відновлення, що є особливо актуальним для країни в сучасних умовах.

***Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях,
оцінка ідентичності змісту реферату
і основних положень дисертації***

Наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано в 37 наукових працях, з яких: 1 монографія, 24 статті в наукових виданнях, з яких 3 – у зарубіжних наукових виданнях та 20 – у наукових фахових виданнях України, а також 12 тез доповідей та матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій. Загальний обсяг наукових праць становить 47,8 д.а., з яких 42,2 д.а. належить особисто авторці.

*Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення
дисертації та реферату*

1. Авторкою розроблено методику визначення композитного індексу інклюзивного розвитку регіонів. Аналіз зазначеного індексу дозволяє виявити регіональні диспропорції в інклюзивному розвитку, що у подальшому дає можливість формувати якісні практичні рішення і максимально залучати потенціал регіонів для економічного розвитку країни (с.140-146). Водночас у роботі варто було б більше уваги приділити адаптації розрахунку композитного індексу інклюзивного розвитку регіонів на рівень територіальних громад, що в подальшому дозволило б застосувати його результати для формування стратегій місцевого розвитку.

2. Дисертанткою запропонований рейтинг регіонів України за показником субіндексу соціальної стратифікації та спадкоємності поколінь та на основі його констатовано гостру потребу розробки й реалізації соціальних стандартів в умовах унітарності державного устрою (с.182-186). Водночас, не уточнюється про які саме соціальні стандарти йде мова, і виникає запитання чи можуть соціальні стандарти бути реалізованими в умовах війни, як ці заходи різняться в кожному регіоні.

3. У роботі слушно наголошується на необхідності впровадження вже апробованих європейськими країнами методів та інструментів державного стимулювання розвитку регіонів, що важливо для формування державної регіональної політики. Разом з тим, доцільно було б деталізувати європейський досвід і проаналізувати можливості імплементації кращих європейських практик в українські реалії.

4. Дисертантка в роботі лише фрагментарно акцентує роль макрорегіонів у повоєнній відбудові економічного простору України (с.46-55). Проте, варто було б більше детально проаналізувати розвиток регіонів в контексті функціональних типів (відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики») та запропонувати критерії їх виокремлення та /або рекомендації щодо розвитку окремих функціональних типів, оскільки їх повоєнна відбудова буде суттєво різнитись.

5. У рамках дисертаційного дослідження підкреслюється необхідність виокремлення двох підходів до удосконалення державної регіональної політики. Проте не розкривається сутність цих підходів у порівнянні з діючою моделлю, терміни її реалізації та перелік нормативно-правових документів, які необхідно прийняти на державному рівні.

6. У дисертації не приділено достатньої уваги проблемам фінансово-інвестиційного забезпечення розвитку регіонів, зокрема в умовах відновлення та можливостей використання фінансових ресурсів програми Ukraine Facility. Декларативними виглядають пропозиції щодо зміцнення платіжного балансу, розробки нової політики у сфері управління державним боргом, забезпечення стійкості функціонування фінансових установ (рис. 5.1).

7. Дисертанткою не достатньо розкрито сутність таких форм територіальної організації господарства в сучасних умовах (рис. 5.2), зокрема кластерів, індустріальних парків, логістичних платформ, венчурних та інших компаній у контексті локалізації економічного простору та створення нових робочих місць у період повоєнної відбудови регіональної економіки.

Разом з тим, висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують високого теоретичного рівня представленої дисертаційної роботи.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Докторська дисертація Харченко Ю.П. «Інституціональне забезпечення територіальної організації господарства України в сучасних умовах» виконана на високому теоретичному рівні, є самостійною, завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують складну, багатоаспектну й актуальну для теорії та практики наукову проблему, поглиблення теоретичних положень та розроблення прикладних засад вдосконалення інституціонального забезпечення територіальної організації господарства України з урахуванням сучасних викликів соціально-економічного розвитку. Дисертація виконана з дотриманням академічної доброчесності.

Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети і вирішення задач дослідження. Оформлення дисертації та реферату відповідає вимогам нормативних документів МОН України, які встановлені для відповідного типу кваліфікаційних робіт.

Таким чином, за змістовними ознаками виконана докторська дисертація відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її авторка – Харченко Юлія Петрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

**Доктор економічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього
Національної академії наук України»**

Ірина Сторонянська